

Universitetslärares upphovsrätt – en gång för alla!

Jenny Lundström: Du har rätt till ditt eget material även om universitetets policies och riktlinjer hävdar annat!

FOTO: UU DAVI NAVI LÖR

Uppsala universitet har valt att följa gällande rätt och praxis. Inom universitetet har, vid förekommande fall, särskilda avtal träffats mellan lärare och universitet, säger Marianne Andersson, chefsjurist på Uppsala universitet.

I SLFF är upphovsrätten ledstjärnan. Att upphovsmän och utgivare kan upphovsrätten tar vi för givet, men vi tar också för givet att användare ska respektera upphovsrätten. Det gör tyvärr inte alla universitet och högskolor. En upphovsrättslig ledstjärna är dock Marianne Andersson, på UU innovation vid Uppsala universitet.

SKYDDAT Med respekt menar vi att om någon vill använda ett upphovsrättsligt skyddat material så är det alltid upphovsmannen – d.v.s. för oss läraren – som äger och bestämmer över sitt upphovsrättsligt skyddade verk.

Texter, skisser och liknande får upphovsrättsligt skydd under förutsättning att kravet på verkshöjd är uppfyllt. Verket ska vara ett resultat av en personlig och skapande insats och ha en viss grad av originalitet. En lärares egna skapade textmaterial får därmed ett upphovsrättsligt skydd.

Läraryrket

När en lärare skapat ett textmaterial och lärosätet vill att

läraren ska lägga ut materialet på skolans webbplats eller trycka upp det för att sprida det på skolan finns en mycket viktig sedvänja att känna till, nämligen "Läraryrket". Den innebär att läraren alltid har upphovsrätt till det material som hon eller han har skrivit. Det betyder att ingen annan än läraren/uphovsmannen kan bestämma om, hur och var materialet ska publiceras. Dock går det naturligtvis bra att komma överens i avtal med lärosätet om att få använda en lärares material i undervisningen. Läraren erhåller i så fall separat ersättning för detta.

Policies och riktlinjer ..."Tumregeln"

Under de senaste åren har det visat sig att lärosäten hänvisar till riktlinjer och policydokument, kring upphovsrätt, som tagits fram av arbetsgivaren själv, d.v.s. lärosätet. Men dessa är formulerade på ett sådant sätt att lärosätet gärna drar riktlinjerna till mer än vad de har rätt till. Inte sällan hänvisas också till den så kallade "Tumregeln" som förvisso handlar om vad arbetsgivaren har rätt till inom sin normala verksamhet – men lärosätets normala

verksamhet är *inte* att förvalta upphovsrättigheter. Den normala verksamheten är naturligtvis att ha anställd undervisande personal.

I ett så aktat lärosäte som KTH, Kungliga Tekniska Högskolan, har SLFF tagit del av riktlinjer som är helt uppåt väggarna. Lärosätet har formulerat "en rätt att använda undervisningsmaterial för undervisningsändamål och att genomföra nödvändiga ändringar och uppdateringar av materialet. Nyttjanderätten innefattar också en rätt att tillgängliggöra och framställa exemplar, såväl i tryckt som i elektronisk form samt lagra undervisningsmaterial." Detta är otvetydigt något som går utöver upphovsmannens rättigheter och här kan lärosätet ställas till svars för upphovsrättsintrång. Rätt att använda och att göra ändringar och uppdateringar i ett upphovsrättsligt skyddat verk kräver alltid uphovsmannens tillstånd.

I ett annat flagrant fall, nämligen Högskolan Dalarna, fattade styrelsen beslut om att anta en upphovsrättspolicy där Läraryrket inte skulle gälla längre, och att allt undervisningsmaterial som tas fram

av läraren tillhör högskolan. Dessutom gäller policyn även efter att läraren avslutat sin anställning. Denna policy har blivit föremål för skarp kritik från SACO-S föreningen vid Högskolan Dalarna och de är tydliga med att Högskolestyrelsens beslut går stick i stäv med vad som gäller enligt upphovsrättslagen. Min bedömning är att policyn inte är juridiskt bindande.

Strax före jul deltog vår förbundsjurist Annelie Lindmark och jag i en konferens i Uppsala med tema – *Utbildningens digitalisering i de nordiska länderna: rätten till undervisningsmaterial*. Docent Sanna Wolk på Uppsala universitet, hade satt samman ett digert program där djuplodande frågor togs upp om hur de nordiska universitetet hanterar användningen av universitetsanställdas upphovsrätt. Detta med anledning av den tekniska utvecklingen i förhållande till efterfrågan på digitalt undervisningsmaterial.

Sanna Wolk är en av de upphovsrättsjurister som engagerat sig för lärarna i debatten om universitetsanställdas upphovsrätt. Hon stod bl.a. bakom skriften *Universitetslärares upphovsrätt* som Sveriges

Marianne Andersson: ... riktlinjerna har inte stöd i gällande svensk rätt eller praxis men är utformade så att de ger ett intryck av att vara i överensstämmelse med gällande rätt och praxis.

universitetslärarens förbund, SULF, gav ut häromåret, där redogörande och bra svar ges på många av dessa specifika frågor som kan komma upp i undervisningssammanhang. Frågorna handlar naturligtvis om upphovsrätt, men inte sällan handlar det också om arbetsrättsliga frågor och integritetsfrågor när arbetsgivaren ställer krav på att spela in universitetslärarens föreläsningar. Kan en arbetstagare vägra att bli inspelad? Självklart!

Uppsala universitet står stark i upphovsrätt

I ljuset av detta mörka och ganska hårda förhållningssätt som dessvärre en del universitet och högskolor har till universitetsanställdas upphovsrätt, är det en fröjd att möta chefsjuristen Marianne Andersson, på UU innovation vid Uppsala universitet. På en direkt fråga om vad hon anser om dessa riktlinjer/policies svarar hon att: "... beslutet är djupt deprimerande eftersom de inte har stöd i gällande svensk rätt eller praxis men är utformade så att de ger ett intryck av att vara i överensstämmelse med gällande rätt och praxis".

Vidare klargör hon: "Att utfärdade beslut som strider mot gällande rätt och praxis torde sannolikt, åtminstone av vissa bedömare, vara illa nog men riktlinjerna innebär också att den undervisning som bedrivs vid de aktuella lärosätena inte håller den vetenskapliga kvaliteten som kan förväntas eftersom resultaten från fri forskning inte ingår i det undervisningsmaterial som högskolan, upphovsrättsligt, kan förfoga över".

Marianne Andersson bedömer att "Vissa högskolor har också infört märkliga skrivningar om förtroendeskadlig-

het och lojalitet som kan ifrågasättas om de strider mot den grundlagsskyddade yttrandefriheten. Sättet att uttrycka sig förlänar, i vart fall, policyn ett förvirrat och tramsigt intryck. De flesta läs- och skrivkunniga torde inse att lärosätet i fråga har, eller har haft, personalproblem."

På frågan om varför riktlinjerna tillkommit avstår hon från att spekulera, "... men kan konstatera att debatten om upphovsrätten till universitetslärarens undervisningsmaterial präglats av okunnighet om verksamheten, arrogans, prestige och särintressen. Något som i allra högsta grad kan påverka kvaliteten på undervisningen och som inte hör hemma hos lärosäten med ambitioner på kvalitet och kanske t.o.m. excellens".

Marianne anser liksom SLFF att då den digitala undervisningsmiljön är i ständig förändring är det avtal mellan läraren och universitetet som är den framkomliga vägen. Avslutningsvis visar hon på vilka som håller upphovsrättens fana högt: "Uppsala universitet har valt att följa gällande rätt och praxis. Inom universitetet har, vid förekommande fall, särskilda avtal träffats mellan lärare och universitet".

Jag kan bara konstatera att hade Marianne Andersson haft en fanclub hade jag ingått i den. Det är fler jurister av hennes kaliber som vi behöver på universitet och högskolor. Marianne är den som visar vägen, en upphovsrättslig ledstjärna.

Jenny Lundström
Förbundsledare

FOTO: OLA KJELBYE